

Väentupa 2024

Suomalaisen työväestön historia

Suomalainen työväki on vasta suunnilleen puolentoista vuosisadan pituinen ilmiö. Historian näkökulmasta siis varsin lyhytaikainen ilmiö. Työväestön historia liitetään työväenliikkeen historiaan ja ne liittyvät toisiinsa, mutta ne eivät kuitenkaan ole sama asia. Työväestön historia kuvaa työväestön muodostumista sosiaalisena ja poliittisena ilmiönä.

Suomalainen erikoisuus on työväestön synnyn myöhäisyys ja määrällinen vähäisyys sekä maalaisuus ja suuri liikkuvuus. Työväen lyhyestä historiasta on tutkittu kohtuullisen perusteellisesti sellaiset alueet kuin työväenliike, vuoden 1905 suurlakko ja kansalaissota. Näissä ei tutkimuksen lähtökohtana kuitenkaan ole ollut yksi kansanosia – työväestö sinänsä, vaan poliittiset muutokset.

Mistä suomalaisen työväestön historia alkaa, on hankala määrittellä. Käsitteenä työväestö on modernin yhteiskunnan käsite, joten ei ole erityisen hedelmällistä ulottaa sitä varhaisempaan aikaan. Lähdetään liikkeelle 1800-luvun alusta. Suurin osa kansasta teki ruumiillista työtä, enimmäkseen maataloudessa, mutta olivatko he työväestöä? Yhteiskunta oli sääty-yhteiskunta. Säätyjä oli neljä: aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat. Kullakin säädyllä oli laissa vahvistettuja erioikeuksia. Suurin osa ihmisistä, n. 70 %, ei kuulunut mihinkään säätyyn. Suurin säädyttömiin ryhmään kuulunut ryhmä olivat torpparit.

Olivatko talonpojat työväestöä?

Talonpojat tekivät kyllä ruumiillista työtä, mutta olivatko he työväkeä? Menneisyyden talonpoikia voisi pitää ”työväestönä”, sellaisina heitä säätyideologian mukaan pidettiinkin. Isojaon jälkeen talonpojat olivat kuitenkin selkeästi omistavaa luokkaa. Talo oli aina jonkun nimissä, mutta talonpoikien alapuolella virallisessa ja sosiaalisessa hierarkiassa oli suuri omistamattomien kerros. Talonpoikiin verrattuna palkolliset, torpparit, muonamiehet ja itselliset olivat laaja omistamattomien alempi luokka. Määrällisesti

heitä oli paljon, mutta he asuivat talollisten mailla tai nurkissa, eivätkä siten olleet oma yhteisönsä. Huomattava piirre on, että talonpoikien alustalaiset olivat usein sukulaisia, talon nuorempia lapsia ja heidän jälkeläisiään. He elivät samaa elämä, kuin talonpojatkin.

Tilattomat

Kartanoiden torpparit ja muonamiehet olivat selkeämpi alustalaisten joukko. Tuollainen ”kartanon väki” muistutti jo 1700-luvun puolella myöhempää työväestöä. Ruukit ja varhaiset tehtaat olivat samankaltaisia yhteisöjä. [Lallinen suojelu](#) ja palkollissääntö johti meillä siihen, että vielä pitkälle 1800-lukua tehtaissaakin oltiin vuosipalveluksessa kuten rengit ja piiat.

Mikäli omistamattomuudesta seuraavaa alisteista asemaa pidetään työväestön kriteerinä, piirteitä työväestöstä löytyy jo 1700-luvun puolelta. Työväestöä löytyy yhtäältä maaseudulta, varsinkin kartanoiden alustalaisista ja toisaalta pikkukaupunkien sinänsä pienestä työmies- ja apulaisjoukosta. Apulaisia olivat rengit, piiat ja oppipojat. Käsityöläiset, rakennustyöläiset, ajurit yms. olivat osa ammattikuntajärjestelmää, eivätkä työväestöä, vaikka työtä tekevätkin.

Työväenluokan juuret ja synty

Hyvin monissa Euroopan maissa työväen- ja ammattiyhdistysliikkeen perusta löytyy 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun käsityöläisten järjestäytymisestä. Meillä vastaavaa löytyy vasta 1800-luvun lopussa. Tässä Suomi eroaa muusta Euroopasta.

Ennen 1800-luvun puoltaväliä ei oikein voi puhua suomalaisen työväestön historiasta. Ruumiillista työtä tekeviä oli jotakuinkin puolet aikuisväestöstä, mutta he jakautuivat hyvin monenlaisiin ryhmiin. Alimpana olivat maaseudun ja kaupunkien varsinaiset köyhät. Palkolliset niin maalla kuin kaupungeissa, torpparit ja kartanoiden alustalaiset ja aputyöväki sekä ammattityöläiset kaupungeissa. Palkolliset eivät oikein olleet varsinainen sosiaalinen

ryhmä. Palkollisena olo oli useimmille elämänvaihe aikuisikään tullessa, josta vakiinnuttiin torppareiksi tai muihin ammatteihin. Tämä vaihe koski myös talojen nuorempia poikia, jotka ennen vakiintumisestaan työskentelivät renkinä. Vain talon perivä lapsi säästy tältä vaiheelta.

Varsinaisesti työväestö omana ryhmänään alkoi muodostua teollistumisen myötä. Tästä on hyvän esimerkkinä Tampere. Tampere oli 1800-luvulla meillä ainoa tyypillinen teollisuuskaupunki, mikä ei merkitse sitä, etteikö muuallakin olisi ollut teollisuutta. Vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen on luontevaa puhua työväestön historiasta. Syitä on useita, mutta tärkein selitys lienee työväenliikkeen synty. Siten työväestön historia voidaan nähdä sen ihmisten ja toimintaehtojen historiana. Miksi ja miten työväenliike syntyi, on sitten oma historiansa, johon palaamme myöhemmin.

Valpurin päivä

Vappu kuuluu kaikille, kuten kevätkin, mutta miksi toukokuun ensimmäinen päivä on niin erityinen juhlapäivä? Nykyisin vappu on sekä työväen että ylioppilaiden juhla. Virallinen liputuspäivä Vappu on ollut vuodesta 1979 ja sille on annettu nimeksi *suomalaisen työn päivä*. Nykyisessä vapussa yhdistyvät kansainvälinen työväenaate, keskieurooppalainen kevätjuhla, skandinaavinen ylioppilaiden kevättiloittelu ja moderni katukarnevaali janon sammuttamistakaan unohtamatta.

Vapun historia juontaa vuosisatojen taakse. Kristillisenä perinteenä vapun historia juontaa 700-luvulta. Toukokoon 1. päivä on abbedissa Walburgin (Walborg) pyhimyksenä julistamispäivä. Hänen isänsä oli [Wessexin](#) kuningas pyhä Richard. Walburg muutti veljensä kanssa saksaan, jossa Walburgasta tuli nunna. Walburg valittiin ensimmäisenä naisena johtajaksi eli abbedisaksi luostariin, jossa oli sekä nunnia että munkkeja. Tuohon aikaan tämä virkanimitys oli kohahduttava, sillä sekaluostarissa piti olla tavan mukaan miesjohtaja. Lasikattoja rikottiin siis jo varsin varhain. Walburg kuoli 25.2.779 ja hänet julistettiin pyhimyksenä 1.5.779 eli päivänä, jona nykyään vietetään vappua. Vappu on Suomessa kristillisestä perinteestään huolimatta yksi harvoista eikristillisistä juhlista.

Suomalaisten suussa Walburg-nimi taipui muotoon Valpuri, joka myöhemmin lyhentyi Vapuksi (tai Wapuksi).

Vapun alkuperäisenä taustana lienevät hedelmällisyysjuhlat. Sekä viikinkien että germaanien hedelmällisyysjuhlaa vietettiin huhtikuun lopulla, mutta keskiajalla katolinen kirkko korvasi hedelmällisyysjuhlan [Valborgin pyhimyskultilla](#). Ajatus vapusta työväen ja ylioppilaiden juhlanä on varsin nuorin, ylioppilaiden osalta 1800-luvun alkupuoliskolta ja työläisten vappu vasta 1800-luvun jälkipuoliskolta.

Maaseudun vappu

Vappupäivä kuului Suomessa vanhoihin maatalouden merkki-päiviin. Tavat vaihtelivat maan eri osissa. Vapun päivää pidettiin yhtenä karjan uloslaskupäivänä. Karjaonnea edistettiin erilaisilla taioilla. Pohjanmaalla karjaonnan varmistivat lapset, jotka leh-mänkellot kaulassa pitkin ja poikin peltoja.

Rannikkoseudulla poltettiin juhlatulia, helavalkeita. Näiden tu-lien äärellä pidettiin hauskaa, juotiin olutta tai simaa ja tanssittiin. Pahojen voimien pois ajamiseksi tai hyvien voimien kutsumiseksi soitettiin kelloja ja toivotettiin torvia. Savu ja metelöinti suojeli myös laitumelle päästettyä karjaa petoeläimiltä. Muilla tavoin vappua ei perinteisesti maaseudulla juhlistu, kyseessä oli kaupun-kilaisten juhla.

Ylioppilaiden juhla

Suomeen vapunpäivä tuli ylioppilaiden kevätjuhlapäiväksi Ruot-sista 1800-luvulla. Turun akatemian aikaan 1810–1820-luvulla vappua vietettiin ylioppilaiden juhlapäivänä. Ylioppilaiden juhla ajoittui Kukanpäivään eli Floran päivään vuodesta 1848 alkaen. 1920-luvulla suomalaiset yliopistot siirsivät juhlan takaisin touko-kuun ensimmäiselle päivälle. Opiskelijoiden juhlaoksi vappu tuli siksikin, että ylioppilailta oli ennen vanhaan kaksi lakkia: tumma talvilakki ja valkoinen kesälakki. Talvilakki vaihdettiin kesälak-kiin tiettyinä päivinä ja silloin vietettiin kevätjuhlaa. Alkujaan Flo-ran päivään sijoittunut lakinvaihto siirtyi siis vappuun.

Työläisten vappu

Kansainvälinen työläisten vappu sai alkunsa vuonna 1886 Chica-gosta. Työläiset marssivat ja lakkoilivat 8-tuntisen työpäivän puo-lesta. Ensimmäinen toukokuuta tapahtuneissa yhteenotoissa kuoli poliiseja, ja useita mielenosoittajia tuomittiin kuolemaan. Parii-sissa 1889 kokoontunut [Toinen internationaali](#) nimesi vapun kan-

sainväliseksi työläisten mielenosoituspäiväksi ja Chicagon marttyyrien muistopäiväksi. Tämä merkitsi myös vappujuhlan poliittisointumista.

Työväestön vapun juhlinnasta Suomessa on tietoja jo 1800-luvun puolivälistä, joskaan vappua ei vielä tuolloin pidetty työväen juhlanä. Vielä 1870-luvun alussa Tampereen tehdas- ja käsityöläiset tapasivat vappuna kokoontua kaupungin keskustaan tappelemaan. Ymmärrettävästi kaupunkilaiset eivät oikein pitäneet sellaisesta iloittelusta ja 1880-luvulla kaupungin työläisille järjestettiin vappuna erilaisia kävelyretkiä, konsertteja ja iltamia.

Suomen ensimmäisen työväen vapunvieton järjesti vuonna 1890 Helsingin Kirjatyöntekijäin Yhdistys. Virallisen vapun vinton Suomen työväestö aloitti vuonna 1902. Siitä lähtien Suomesakin työväen vappumarssit korvasivat vähitellen perinteiset toukokuun alun tehdasväen luontokävelyretket. Helsingissä marssittiin ensimmäistä kertaa 1898, raittiusaatteen merkeissä tosin. Vähitellen alettiin marssia työväenaatteen puolesta.

Olenainen osa vappua ovatkin vappumarssit ja vappupuheet. Historian varrella vappumarsseilla ja -puheissa on vaadittu yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, kahdeksan tunnin työpäivää ja näiden toteuduttua muita yhteiskuntapoliittisia parannuksia työläisille ja työttömille. Puheiden lisäksi etenkin yhteislaulu ja musiikkiesitykset kuuluvat työväen vapputapahtumiin

Niin yhtenäistä ei työväestökään ole aina ollut, että sen eri suuntaukset olisivat mahtuneet samalle marssille. Työväenliikkeen hajautumisesta johtuen useiden vuosikymmenien ajan [SDP](#) ja [SKDL](#) järjestivät omat vappumarssinsa ja vappujuhlansa.

Erillisiä marsseja järjestetään yhä, mutta vähitellen yhtenäisyyttäkin on alkanut löytyä ja eri paikkakunnilla järjestetään työväenliikkeen yhteisiä vappujuhlia. 1970-luvulla vappumarsseilla saattoi olla jopa kymmeniätuhansia osallistujia, mutta sittemmin meno on rauhoittunut. 2000-luvulle tultaessa sekä marssien että osallistujien määrä on laskenut.

Vappu tulevaisuudessa

Meillä vappu on sekä työväestön että ylioppilaiden juhla, siinänsähän monet kuuluvat kumpaankin ryhmään. Työväenliikkeen historia liittyy vahvasti vapun viettoon. Vappuun liittyvät perinteet muovautuvat ajan ja yhteiskunnan muutoksen myötä. Koronapandemia vaikutti huomattavasti vapun juhlintaa, kun yleisötapahtumia jouduttiin rajoittamaan ja peruman ja suuri osa juhlinnasta siirtyi virtuaaliympäristöön.

Ennustaminen, erityisesti tulevaisuuden ennustaminen, on aina vaikea. Niin se on vapunkin osalta. Vapun merkitys on muuttunut historian myötä ja niin tapahtuu tulevaisuudessakin. Vappu juhlistaa edelleenkin kevään tuloa, työväenliikkeen saavutuksia ja ylioppilaiden valmistumista. Nämä merkitykset säilyvät, mutta juhlintaan tulee uusia tapoja. Vappu on tulevaisuudessakin moniulotteinen juhla, joka kietoo yhteen kevään, työn ja yhteisön merkityksen.

Vappumarssi Tampereella 1970-luvun lopulla. Kuva: Matti Vuorikoski kuva-arkisto.

Juhannus

Juhannusta vietettiin Suomessa alun perin [Ukon juhlan](#)a sadon ja hedelmällisyyden varmistamiseksi. Juhannus – Ukon vakat – oli esikristillisen kauden yksi tärkeistä juhlista, jota vietettiin kevät-kylvöjen päätteeksi koko yhteisön voimin.

Juhlissa anottiin Ukko-jumalalta satoa ja hedelmällisyyttä. Ukko oli paitsi ylijumala myös sateen ja ukkosen jumala, joten häneltä saattoi odottaa apua viljelysten kasteluun. Ukon juhlaan kokoonnuttiin veden ääreen, joen tai järven rantaan. Juhlissa sekä syötiin että juotiin. Juomana oli olutta, jota tätä juhlaa varten pantiin erityisissä astioissa, Ukon vakoissa. Uskottiin, että mitä enemmän juodaan, sitä parempi sato tulee. Juhlaan liittyi myös vesiseremonioita, joissa ihmiset saattoivat kahlata järveen ja rukoilla Ukolta sadetta roiskuttelemalla vettä ympäriinsä.

Alun perin juhannusta vietettiin vuoden valoisimpana päivänä eli kesäpäivänseisauksen aikaan, josta katolinen kirkko siirsi juhlan vieton kesäkuun 24. päivään ja nimesi sen puoli vuotta ennen joulua syntyneen Johannes Kastajan syntymäpäiväksi. Vesielementin tärkeys Ukon vakoissa on nähtävästi vaikuttanut myös kirkon näkemykseen sen nimittäessä päivän juuri Johannes Kastajan päiväksi.

Taikoja

Juhannusyö oli monenlaisten taikojen aikaa. Taikoja tehtiin lähinnä naimaonnea ja tulevaisuutta varten. Monet taioista tähtäsivät ennustuksiin tulevasta, varsinkin aviomiehen laadusta ja naimaonnesta, ja naimaonnea pyrittiin myös parantamaan. Monet juhannustaivat tehtiin alasti. Alastomana ihminen on puhtaimmillaan, ja loitsut toimivat silloin paremmin.

Hyvä naimaonni tuli siten, että juhannusyönä kieriteltiin alastomana kasteisella niityllä. Erityisesti alasti poikatalon viljapelloilla kieriskely auttoi tuomaan runsaasti sekä naimaonnea että hedel-

mällisyyttä. Alastomana kieriskely antoi naimaonnen lisäksi muutakin hyvää. Keskiyöllä alastomana niityltä kerätty kaste auttoi syyhyyn, syyliin ja poisti kesakot. Jos kastetta ei kerätä alasti, ei se tehoa. Viljapellolla kieriskely lakoonnutti myös kasvustoa, mitä poikatalojen isännät viljan asiasta sanoivat, ei käy ilmi perinnetiedoista.

Nykyään kieriskely alasti tai vaatteet päälläkään toisten ihmisten viljapellossa ei ole erityisen suotavaa, sekä isäntä että EU saattavat pahastua. Modernimpi versio on etsiä YouTubesta video juhannuskokosta. Laita puhelin maahan ja videonauhoitus päälle. Kieri puhelimen päältä seitsemän kertaa alasti. Houkuttelevuutesi puolisona lisääntyy huomattavasti.

Yleensä lemmentaikoihin turvautuivat nuoret neidot, mutta oli taikoja miehillekin, heidän ei tosin tarvinnut tehdä taikojaan alastomana. Miehet näkevät tulevan vaimonsa yksinkertaisen kokeen avulla. Jos heittää 9 silmäneulaa juhannusyönä lähteeseen tai suonsilmään kultaisen sormuksen läpi näkee lähteen kalvossa morsiamensa. Enteen tulevasta vaimosta voi nähdä myös menemällä istumaan hajareisin kolme kertaa muutetun talon harjalle. Myös veden ympäröimällä kivellä istuminen houkutteli morsianta näyttäytymään.

Aarnivalkeat

Juhannusyönä paloivat myös [aarnivalkeat](#), joista käytettiin myös nimitystä virvatulet. Aarnivalkeat ovat tulia tai valonlähteitä, joita havaitaan yleensä pimeässä asumattomilla alueilla lähellä maantai vedenpintaa tai aivan pinnassa. Virvatuli on muodoltaan joko liekin kaltainen, valopallo tai hahmoton.

Virvatulia tunnetaan lähes kaikkien kulttuurien perinteistä, ja usein niihin liittyvät kansanperinteet ovat hyvin vanhoja. Suomessa ja muuallakin Euroopassa on ollut käsityksiä, joiden mukaan virvatulet ovat henkiolentoja tai henkiolentojen valoja, joilla

ne houkuttelevat ihmisiä eksymään tai vahingoittumaan. Vaappuvia virvatulia on voitu pitää lyhtyinä, joita joku olento kantaa pimeässä.

Aarnivalkean näkemiseen liittyy erilaisia käsityksiä. Yhtäältä kuka tahansa voi nähdä aarnivalkean, toisaalta sen voi nähdä vain tietyllä tapaa valmistautumalla. Katsojan täytyy istua sydänyöllä kolmesti muutetun huoneen katolla tai maakivellä, jonka ympäri on kynnety. Aarnivalkean näkeminen sinänsä ei vielä riitä, omat ongelmansa on vielä aarteen ylös saamisessa, sillä aarretta vartioi jokin vaarallinen eläin, kuten musta härkä tai koira, iso kissa tai käärme, joka tekee tungettelijasta selvää.

Aarnivalkeat eivät olleet ainoa juhannusyön ihme, toinen oli sananjalan kukkiminen. Saniaisiin kuuluva sananjalka on luonnontieteilijöiden mukaan itiökasvi, eikä siksi varsinaisesti kuki. Silti vanha kansa uskoi sen kukkivan juuri juhannusyönä. Sanottiin, että se joka, tuon ihmeen pääsi näkemään, sai ikuisen onnen ja kaiken, mitä ikinä osasi toivoa. Sananjalan siemenen saanut saa tietää kaikki salaisuudet, ymmärsi kaikkia kieliä ja osasi avata kaikki lukot!

Kaikki kävi silmänräpäyksessä, sillä samalla hetkellä, kun sananjalka kukkii, muodostuu ja katoaa myös sen siemen. Jos on tarpeeksi näppärä ja ehtii napata kukan tai siemenen, saa haltuunsa taikavoiman, jonka avulla pystyy muuttumaan näkymättömäksi ja näkemään aarnitulien palavan. Näkymättömyyden turvin saattoi myös siepata aarnivalkean paljastaman aarteen vartijoiden huomaamatta.

Kristillinen juhannus

Keskiajalla kirkko nimesi 24:n kesäkuuta [Johannes Kastajan](#) päiväksi. Kirkko halusi korvata varhaisemmat perinteet kristittyjen juhlalla. Raamatun mukaan Johannes Kastaja syntyi puoli vuotta ennen Jeesusta. Siksi juhannusta vietetään puoli vuotta ennen joulua. Luukkaan evankeliumin perusteella enkeli kertoi, ilmoittaessaan Marialle Jeesuksen syntymästä, Johanneksen äidin

Elisabetin olevan kuudennella kuukaudella raskaana ([Luuk.](#) 1:26,36).

Suomen lipun päivä

Juhannuspäivä on myös Suomen lipun päivä. Aloitteen päivän viettämisestä teki Suomalaisuuden liitto vuonna 1926. Päiväksi ehdotettiin juhannuspäivää, koska siihen ei liittynyt mitään poliittisia kytkentöjä. Juhannuksesta tuli yleinen liputuspäivä vuonna 1934.

Joulu

Joulu on vuosittainen joulukuun loppuun sijoittuva juhla, joka on vanha ja yleinen juhla eri puolilla maailmaa. Ajallisesti joulu sijoittuu muinaisen roomalaisen kalenterin talvipäivänseisauksen päiväksi. Joulussa ovat yhdistyneet kristillinen juhla, muinainen roomalainen [saturnalia](#)-juhla sekä Euroopan pohjoisten kansojen maatalousvuoden päättäjäs- ja keskitalven juhla, Suomessa vanha vuodenvaihteenjuhla Kekri. Vanhin kansanomaisen joulukerrostuma muistuttaakin tästä syystä suuresti [kekriä](#) ja [jakoaikaa](#).

Kekri oli maalaisyhteisön tärkein, jouluakin tärkeämpi juhla. Merkityksen tärkeyttä kuvastaa sanonta: "Herrain joulu, talonpojan kekri." Joulua vietettiin herrojen parissa kaupungissa, kun taas maalaiset nostivat kekrin merkittävimmäksi juhlaksi.

Alkuperäinen kekri asettui muinaisen ajattelun mukaiseen vuodenvaihteeseen vastaten nykyistä joulun ja uudenvuoden aikaa. Viimeistään 1800-luvulla kekri liitettiin kuitenkin yhteen kristillisen [pyhäinpäivän](#) kanssa, ja maanviljelykseen liittyvät perinteet saivat seurakseen uusia kristinuskosta peräisin olevia merkityksiä. Monet kekriin liittyvistä tavoista siirtyivät myöhemmin jouluun uuden juhlan viedessä vähitellen kekriltä sen perinteisen aseman. Kekri liittyi luonteeltaan niin kiinteästi maanviljelykseen ja satovuoteen, ettei sille löytynyt sijaa kaupunkiympäristöstä.

Alkuaan sana joulu on tarkoittanut keskitalven pakanallista juhlaa, ja sen kanssa samaa kantaa on jo aiemmin germaanisista

kielistä tullut sana juhla. Joulun arvon ja merkityksen kohoaminen kristinuskon myötä veti puoleensa vanhojen kansanomaisten sadonkorjuujuhlien menoja ja tapoja. Joulun ajankohta on kiinteä ja se on koko yhteiskunnan suosima juhla kauniine sisältöineen ja selaisena se on tukenut vanhojen perinteiden elämistä.

Jouluaattoon kuului myös [joulusauna](#) ja saunaan menttiin varhain, heti puolenpäivän jälkeen ja joka tapauksessa ennen pimeän tuloa. Tämän uskottiin joudutettavan talon töitä seuraavana vuonna: ensimmäisenä saunasta pois ehtineet olivat töissään koko vuoden muita taloja edellä. Myöhäisen kylpemisen uskottiin aiheuttavan jonkin suuren onnettomuuden. Ihmisten jälkeen saunaan tulivat [haltijat](#) ja [tontut](#), jotka eivät myöskään pitäneet viivyttelijöistä. Häijyimmät niistä olivat valmiita repimään päänahan silmille liian myöhäisiltä saunojilta.

Haltijat ja tontut otettiin joulusaunassa hyvin huomioon. Heille saatettiin heittää lähdetessä omat löylyt ja jättää ruokaa, olutta tai viinaa. Eräin paikoin saunan annettiin olla jonkin aikaa valmiina, ennen kuin talonväki meni sinne, jotta haltijat saivat saunoa ensin.

Jouluna haltijoita muistettiin myös muutoin, niille piti viedä jouluna juhlaruokia ennen kuin ihmiset niitä söivät. Jos talolla oli pitämyspuu, aattona vietiin joka lajin ruokaa puun juurelle ennen kuin kukaan oli ruokia maistanut. Haltijoille voitiin asettaa ruokaa ja juomaa myös riiheen, penkille tai pöydän alle. Tämän jälkeen talonväki saattoi istuutua nauttimaan juhlapöydän antimista.

Jouluun kuului myös tulevan vuoden säiden ennustaminen, jolloin säätä verrattiin vuoden juhliin. Joulu ja pääsiäinen olivat säiden suhteen vastakkaisia: ”Joulun suvi, pääsiäisen lumi”. mutta juhannus oli samanlainen. Joulun sumut olivat juhannuksen halloja, tuiskut sateita, pakkaset ja paistee poutia. Joulua edeltävät lumipyryt olivat toivottuja, koska ne ennustivat sateita ennen juhannusta, jolloin sade takasi vuodentulon. Lumisen joulun ja huurteisen metsän uskottiinkin lupaavan hyvää heinä- marja- ja viljavuotta.

Uudempaa jouluperinnettä

Joulun uudempaan perinteeseen kuuluvat joulukuusi ja [joulu-tonttu](#). Kansan pariin joulukuusi alkoi levitä 1870- ja 1880-luvuilla ja yleistyi 1900-luvulla. Tavan yleistymistä edisti vanha kansanomainen tapa pystyttää koristeeksi juhannus-, nimipäivä- ja hääkuusia, vaikka puita ei tuotu sisälle asuntoon.

Yksi tärkeimmistä joulukuusen sanansaattajista oli Jyväskylässä vuonna 1863 aloittanut kansakoulunopettajia valmentava seminaari. Siellä tuleville kansakoulunopettajille opetettiin, millainen on oikeaoppinen joulukuusi. Tulevat kansakoulunopettajat siten levittivät oppinsa kansakouluille ympäri Suomen. Monet näkivät ensimmäisen joulukuusensa koulun syyskauden päättäjäisjuhlassa, johon saavuttiin koko kylän voimin.

Vielä joulukuustakin nuorempaa perinnettä ovat joulutontut. Ne ovat eri asia kuin kansanperinteen tuntemat tontut, joskin omaavat samojakin piirteitä. Siten joulutonttuja voidaan pitää tonttuperinteen nuorimpina edustajina. Nykyiset joulutontut ovat pieniä poikia ja tyttöjä, jotka toimivat joulupukin apulaisina ja asuvat Korvatunturilla. Korvatunturista tuli joulutonttujen asuinpaikka vuonna 1927. Myytti [Korvatunturilla](#) asuvasta Joulupukista ja tontuista syntyi, kun [Markus Rautio](#) (Markus-setä) kertoi Las-tentunti- radio-ohjelmassaan Yleisradiossa 1927 Pukin asuinpaikan.